

6.2. Ki a felelős? - A közösség fontossága társadalmaink kiűtkeresésében

Gyakori vitatéma (és az egyéni felelősségvárítás gyakori hivatkozási pontja), hogy elsősorban kik is tehetők felelőssé az ökológiai válság kialakulásáért és elmélyüléséért, illetve kitől volnának elvárhatóak azok a hathatós lépések, melyek kivezetnének belőle.

Előrebocsátva, hogy *minden* szóba jöhető társadalmi szintnek és szereplőnek megvan a maga elháríthatatlan felelősségi köre és tennivalója világunk fenntarthatósági problémája kapcsán, érvelni fogunk amellett, hogy a témát érdemes egy olyan irányba kifuttatni, amely ritkán szokott terítékre kerülni, mégpedig az (ökológikus) *kisközösségi lét* újrafelfedezése, kulcsszerepének tudatosítása, kialakítása és megélése felé.

Nézzük először a hagyományosan számontartott szereplőket. Az ő megnevezésüket és felelősségük kifejtését (legalábbis alapvonalaiban) nyugodtan rábízzhatjuk a tanulóifjúságra is: akár csak kérdeve kifejtéssel vagy egy irányított beszélgetésben rá fognak mutatni ezekre, hiszen tudnak róluk, és logikusan következik is világunk működéséből a főszereplők kiléte és lehetőségeik. Mindazonáltal nem tűnik feleslegesnek jelen munka keretei közt az alábbi rövid helyzetelemzés, amely jól kifuttatható a kisközösségek fontossága melletti érvelésre.

1. Gazdasági döntéshozók, cégek vezetői

Mivel a környezeti kártételek java része gazdasági társaságok tevékenysége során keletkezik, logikus, hogy az ő szerepüket és lehetőségeiket hangsúlyozzuk. Le kell szögezni, hogy valóban kulcsszereplők, és sok is múlik rajtuk. Ám ne feledjük, hogy minden gazdasági tevékenységnek, mi, végfelhasználók vagyunk a megrendelői közvetve vagy közvetlenül, s olyan szabad piacgazdasági berendezkedésre bízunk rá nap mint nap fogyasztói döntéseinkkel (akár lelkesedő beleegyezéssel akár – a kommunista kísérletek történelmi kudarcai után – már-már tanult tehetetlenségnek beillő kritikátlansággal), amely berendezkedés keretrendszerében az ökológikus megoldást választó vállalatok könnyen versenyhátrányt szenvedhetnek (az erőforrások rablógazdálkodás-szerű felhasználását tovább folytató versenytársaikkal szemben). Valamilyen szervezett, együttes zöldítésük megszervezésére nincsenek kialakult keretek (még a politikai szabályozás jöhetne szóba, de az is csak korlátozottan valósulhat meg, ld. következő pont). Igaz az is, hogy a cégvezetők jelenlegi szociokulturális miliőinkben társadalmaink nyerteseinek számítanak, így érdekük (legalábbis rövidtávon) a társadalmi-gazdasági status quo fenntartása. Ettől persze még nem szabad lemondanunk róluk, mint olyan kulcsszereplőkről, akiktől helyes ökológikus változtatásokat várhatunk el, és nem kevés példa van rá, mikor valóban felelős gyakorlatokat vezetnek be egyes cégek a működésükben. Mivel a nem is olyan távoli jövő gazdasági vezetői még iskolapadokban ülnek, fontos is, hogy már most halljanak a felelősségről és a céges mozgásterek létéről ezen a téren. Mégis: amíg a jelenlegihez hasonló gazdasági rendszerben és fogyasztói társadalmakban élünk, alkalmasint hiába várjuk, hogy ezek a szereplők oldják meg (nélkülünk) a krízishelyzetet.

2. Politikai döntéshozók

A közhatalom birtokosaiként valóban sok lehetőségük van/volna a gazdasági szereplők szabályozására vagy a lakosság életvitelének környezetkímélő irányba terelésére, ám a jelenlegi politikai berendezkedés mellett sajnos nem várható, hogy érdemi mértékben meg is fogják tenni ezt. A képviseleti demokráciák választási ciklusokban működő rendszerei rövidtávon érvényesülő, népszerűséget hozó döntésekre szorítják rá őket, ráadásul a tömegeket meggyőző kampányok igen drágák, amelyekhez az (elvileg megrendszabályozandó) gazdasági szereplők kínálnak pénzt – aligha feltételek nélkül. A függelmi helyzetük tehát fordított ahhoz képest, ahogy talán elsőre gondolnánk, vagy legjobb indulattal is kölcsönös, úgy tűnik, hogy a deklaráltan zöld pártok sem tudnak áttörni ezen a rendszerdinamikán. Persze ha mi választók szavazatokban is markánsan megmutatkozó módon zöld hozzáállást követelnénk meg a hatalomtól (amire a zöld pártok fél évszázados története már bőven kínált volna lehetőséget), ma már minden párt automatikusan zöld is volna. De hát ez jól láthatóan nem történt és nem történik meg.

3. Az egyének

A fentiekből látszik, hogy végső soron mi, hétköznapi állampolgárok tartjuk kezünkben (fogyasztóként és választóként) a gazdasági szereplőket és politikai döntéshozókat mozgató szálak végét, és kétségtelen, hogy mi vagyunk a legszabadabb szereplői a rendszerműködésnek: bennünket nem lehet leváltani, míg a cégigazgatókat és politikusokat le lehet. Minket nem büntethet meg az üdítőgyártó, ha nem vesszük meg a termékét, vagy a politikus, ha nem rá szavazunk, míg mi – legalábbis elvileg – könnyen büntethetjük őket épp ilyen döntéseinkkel. Persze nem minden üdítő, és nem mindig válogathatjuk meg, hogy milyen forrásból rendeljük meg szükségleteink (vagy szükségletnek vélt igényeink) kielégítését. Ám ennél is fontosabb, hogy az egymástól elszigetelt egyének (vagy legalábbis háztartás-szinten elszigetelt családok) ritkán fordulnak szembe a társadalmi elvárásokban is kifejeződő fogyasztói normákkal, nehezen vállalnak önkorlátozást, ha semmi nem garantálja, hogy azt mások is megteszik, és nem igazán képesek értékeiket, gondolkodásmódjukat és cselekedeteiket egymással összehangolni az egységes fellépés érdekében. Nagyon fontos továbbá, hogy a gazdasági és politikai szereplők rengeteg jól megtervezett manipulációs eszközt vetnek be (főleg reklámok és populista üzenetek formájában), hogy az ő érdekeiknek megfelelő döntésekre vegyenek rá bennünket, nem egyszer az „oszd meg és uralkodj” elvének használatától sem visszariadva. (Aki valaha igazította már *divathoz* bármilyen fogyasztói döntését, kapásból nem mondhatja már el, hogy ő ki tudná vonni magát a manipuláló hatások alól.) Egyénként természetesen egyáltalán nem lehetetlen megfelelő tudatossággal kimászni ezekből a kvázi csapdahelyzetekből, ám ez a tudatosodás nem terjed olyan gyorsan és olyan mélységgel társadalmainkban, mint ahogy az megnyugtató volna.

4. Civil szervezetek

Hagyományosan fontos szereplők, akiktől sokat várhatnánk és várhatunk is, ám egyrészt ők sem működhetnek az egyének kellő fokú részvételi hajlandósága és lehetősége nélkül (hiszen egyénekből szerveződnek), másrészt általában speciális ügyeken dolgoznak, míg az ökológiai megoldáskeresés

átfogó változtatásokat kellene, hogy jelentsen.

És itt alighanem véget is ér a felsorolás, miközben a legősbibb társadalmi szerveződés: az emberléptékű csoport, a *kisközösség* feltűnően hiányzik belőle.

Az emberi faj történetének 99%-ában vadászó-gyűjtögető, majd földművelő közösségekben létezett, túlnyomó többségünk még a múlt század elején is faluközösségekben élt világszerte. A személyes kapcsolatokkal átszótt kisközösségekben biológiai jellegzetességeinkből fakadóan magától kialakul az értékharmonizáció, a csoportazonosság-tudat, az együttműködés és kölcsönös segítségnyújtás kultúrája, és általában a lakókörnyezethez való érzelmi kötődés is. Mindezek olyan dolgok, amelyeket a fogyasztói tömegkultúra inkább gyengít, mint erősít, jóllehet kimondottan a fenntarthatóság irányába hatnának. A városiasodott, globalizált világban a valódi közösségek eltűntek, pontosabban egy fősre zsugorodtak! Erről a baljóslatú jelenségről Csányi Vilmos etológus professzor több írásában értekezik (pl. www.matud.iif.hu/02jun/csanyi.html), különösen ajánlható ezek közül a Fékevesztett evolúció c. tanulmánykötet bevezető írása (https://www.typtex.hu/upload/book/2350/fekevesztett_evolutio_reszlet.pdf), amely iskolai feldolgozásra (vagy felolvasásra) is alkalmas a téma kiegészítéseként, elmélyítéseként vagy nyomatékossásként, mivel sok egyéb érdekes jelenséget is sorra vesz (pl. státuszszimbólumok, droghasználat, civilizációs betegségek evolúciós gyökerei stb.) ezzel pedig középiskolás korú tanulók figyelmét bizonytalán képes ébren tartani.

Sok érv hozható fel amellett, hogy éppen a közösségi létmód újrafelfedezése és ökológikus kisközösségek létrehozása volna képes a legígéretesebb kiutakat kínálni az ökológiai válságból, hiszen ha egy kisközösségnek az ökológikus életmód megvalósítása is fő szervező elvei közé tartozik, az nagyban megkönnyíti a tagok ökológikus döntéshozását egyéni életükben és háztartás-vezetésükben, az önellátás különböző közös útjait nyithatja meg (amelyek szeparált egyének számára nagyon nehezen lennének járhatók), a státusznövelő törekvéseinket konstruktívabb irányokba terelné mint a fogyasztói társadalmi minták, a biztonságkeresés anyagiak halmozása helyett a kapcsolati háló építését és gondozását katalizálná (aminek nincs környezetterhelése, más jótékony hatásai azonban annál inkább vannak), nem utolsósorban pedig gyors és egységes fellépést tesz lehetővé a közösség számára a szűkebb vagy tágabb lakóhelyet illető közügyek terén. Kellő számú ökológikus kisközösség hálózatosodása mindezek révén már olyan számottevő ökológikus társadalmi-gazdasági változások katalizátora lehetne, amilyeneket ma valószínűleg elképzelni is nehezen tudunk. Ráadásul, ha az ökológiai válságforgatókönyvek pesszimistább verziói valósulnának meg a jövőben, a békés átvészeléshez szükséges társadalmi stabilitás letéteményeseivé is válhatnak (szemben a szervezetlen tömegekkel, amelyek ilyen szempontból inkább kockázati tényezőt jelentenek).

Nagyon fontos további szempont, hogy egy közösségi fordulat akkor is rendkívül kívánatos volna, ha nem sürgetné az ökológiai válság. A fogyasztói társadalmak igen sok tagja (minden korábbit felülmúló jóléti hozzáférései dacára) csapnivaló mentálhigiénés állapotban van (ld. még a fogyasztói társadalomról szóló fejezetet), a depresszió, a kiégés, a függőségek, az elmagányosodás, a családok szétesése, a céltalanság, a káros devianciák stb. mindennaposak. Ez nagyban köszönhető annak, hogy nem a biológiaiilag kialakult alaptermészetünknek megfelelően, vagyis nem közösségekben élünk. További részletek ld. Függelék fejezetben).

További irodalom:

<https://qubit.hu/2024/04/11/a-felnottek-negyede-nagyon-maganyosnak-erzi-magat-ami-mar-az-egeszsegukre-is-komoly-veszelyt-jelent>

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2921311/?fbclid=IwAR3XV2KZ8ZQOq0kC-y3GnU0HfcLVITo1e50DryztYBXLgVB4Zgy0YhUEBgw>